

TABLE OF CONTENTS

Наталья Демчук МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И УЛУЧШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА	4
Олександр Бондаренко ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МІСТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст. В ІСТОРИОГРАФІЇ.....	8
Екатерина Бекетова ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИСКУССТВА ТАТУИРОВОК.....	12
Оксана Вишневецкая АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ МИРОВОГО РЫНКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕХНИКИ.....	18
Віта Лукашук ПРОДУКТИВНІСТЬ ЗЕРНО-КОМОВОЇ СІВОЗМІНИ ЗАЛЕЖНО ВІД СИСТЕМИ УДОБРЕННЯ ТА ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ НА ЛУЧНИХ ОСУШУВАНИХ ҐРУНТАХ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ.....	26
Lamara Qoqiauri COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL CAPITAL AND METHODOLOGY OF ITS MANAGEMENT.....	30
Nino Qoqiauri INFRASTRUCTURE OF INNOVATION IN THE WORLD.....	49
Геннадий Хонин, Юрий Гайдученко, Валерий Семченко, Григорий Левкин, Наталья Голенкова МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «АНАТОМИЯ ПИЩЕВОГО СЫРЬЯ» НА МОРФОЛОГИЧЕСКОЙ КАФЕДРЕ АГРАРНОГО УНИВЕРСИТЕТА.....	58
Яша Месхия СИЛЬНЫЕ И СЛАБЫЕ СТОРОНЫ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ В ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКОЙ ГРУЗИИ.....	62
Сніжана Кузьміна ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ НАСЕЛЕННЯ БЕССАРАБІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНИ XIX ст.	68

ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ НАСЕЛЕННЯ БЕССАРАБІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

Кузьміна Сніжана Борисівна

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, здобувач наукового ступеню кандидата історичних наук
кафедри всесвітньої історії (Україна)
e-mail: taum12@mail.ru

РЕЗЮМЕ

В статті проаналізовані зміни, які відбулися в соціальній структурі населення Бессарабії та в системі оподаткування окремих соціальних станів регіону в першій половині XIX ст.

Ключові слова: Бессарабія, соціальна структура, стан, соціальна категорія.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы изменения, произошедшие в социальной структуре населения Бессарабии и системе налогообложения отдельных сословий региона в первой половине XIX ст.

Ключевые слова: Бессарабия, социальная структура, сословие, социальная категория.

ABSTRACT

In the article analyzed the main changes that have occurred social structure of the population of Bessarabia and the taxation system of separate classes of this region in the first half of the XIX century.

Keywords: Bessarabia, social structure, estate, social group.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні Україна лише просувається в напрямку розбудови соціально-правової держави. Посилення маргіналізації та поляризації українського суспільства не тільки гальмує цей процес, а й значно загострює загрозу вибуху соціальних конфліктів. Тому першочерговим завданням урядових кіл повинна стати розробка доцільної політики, яка б була орієнтована на покращення життєвого рівня громадян. Це стає можливим лише за умови урахування досягнень і прорахунків попередніх поколінь, у тому числі й на регіональному рівні. Розуміння специфіки соціального розвитку окремих частин країни дозволяє виявити чинники розгортання соціальної кризи та сприяє їх подоланню. Найбільший інтерес викликають регіони для яких був характерний високий рівень соціодинаміки. До їх числа, безсумнівно, входить Бессарабія – історико-культурна область, що сьогодні територіально охоплює більшу частину Республіки Молдови, а також південь Одеської та Хотинський район Чернівецької областей України.

Мета статті полягає в характеристиці змін, які відбулися в соціальному поділі та соціальному становищі населення Бессарабії в першій половині XIX ст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Законодавство Російської імперії поділило населення держави на чотири основні стани: дворянство, духівництво, міських і сільських жителів. Кожен стан не являв цілісності й складався з декількох груп. Основою формування дворянства виступили особи, які несли державну, військову або громадську службу. «Табель про ранги» 1722 р. визначив порядок її проходження та співвідношення чинів за старшинством. Усі служиві люди були поділені на чотирнадцять класів. Представникам нижніх чинів (XIV–IX) надавався статус особистих дворян, який передавався лише від чоловіка до жінки. Їх нащадки позбавлялися батьківських привілеїв і переходили в звання почесних громадян [27, с. 12–13]. Право на спадкове дворянство надавав чин колезького асесора на цивільній та обер-офіцера на військовій службі. Починаючи з 1845 р. процес нобілітації ускладнюється [31, с. 47].

Православне духівництво поділялося на біле, яке складалося з священнослужителів (протопресвітери, протоієреї, ієреї, дякони) та церковнослужителів (іподіякони, причетники, дячки, читці, псаломщики, дзвонарі) та чорне (чернецтво). Чорне духівництво мало наступну структуру: митрополити, архієпископи, єпископи, архімандрити, ігумени, ієромонахи, монахи, ієродіякони, послушники та схімонахи [27, с. 57]. Дворяни та духівництво складали привілейовану групу жителів країни – вони звільнялися від усіх податків, повинностей і тілесних покарань.

До числа міських жителів входили особи, які мали в місті певну нерухомість і сплачували на користь держави ряд податків і повинностей. Після виходу в світ «Міського положення» 1775 р. і «Грамоти на права та вигоди містам Російської імперії», яка набрала чинності 21 травня 1785 р. становий склад міського населення держави був остаточно оформлений. Городяни були офіційно поділені на окремі категорії: почесних громадян, купців, міщан і цехових ремісників. В залежності від об'явленого капіталу купецтво поділялися на три гільдії. Купці були наділені певними привілеями – не підлягали тілесним покаранням й мали можливість відкупитися від рекрутчини. Замість подушного податку зобов'язувалися вносити 1% з зазначеної суми загального капіталу. В разі неспроможні погасити державний борг представники даної категорії населення автоматично переходили до розряду міщан, які разом з селяни виступали головними платниками податків. Найбільш заможні та шановані купці отримували звання «почесних громадян», яке передбачало звільнення від подушного податку, рекрутчини, тілесних покарань й надавало інші переваги. Міщани, які спеціалізувалися в ремісничій справі переходили до розряду ремісників [10, с. 113; 26, с. 15–20; 27, с. 124]. Найскладнішу соціальну диференціацію мало селянство.

За умовами Бухарестського мирного договору 1812 р. до Росії відійшла територія Пруто-Дністровського межиріччя (з 1813 р. – Бессарабська область). Соціальний поділ населення регіону значно відрізнявся від російського й зберігав риси характерні для Молдавського князівства. Місцевої аристократії як такої тут не існувало. Панівна верхівка складалася з декількох груп. Найвпливовішою та найзаможнішою з них були бояри, які в залежності від державних повноважень поділялися на три категорії. До першої входили заможні землевласники, які зосереджували в своїх руках значну владу: Великий Логофет, Великий Ворник Дивана, Гетьман, Великий Постільничий, Великий Вестерник. Другу складали: Вел-Ага, Вел-Спетар, Вел-Бан, Вел-Коміс, Вел-Камінар, Вел-Пагарник (переважно нащадки кнезів – голів сільських общин). Третя група сформувалася з господарських слуг, які за несення служби отримали від господаря земельні ділянки (титуровані особи від Вель Капітана де Дарабан до Вель-Сардаря).

Особи приналежні до перших двох категорій боярства не оподатковувалися. Інші – віддавали десяту частину з хліба, виноградного вина, бджільництва та тваринництва. Для них також були введені кількісні обмеження в володінні худобою (не більше 50–500 голів). Головною перевагою боярського стану було право мати «тимчасових слуг» – скутельників і бреслашів. На своїх землях боярин міг вільно виготовляти та продавати алкогольні напої, а також мати власні скотобійні. За що віддавав державі частину скошеного сіна. Згідно з султанським хатишерифом (маніфестом) 1803 р. бояри зобов'язувалися відкривати школи, шпиталі, утримувати дороги й інші шляхи сполучення, а також займатися організацією поліції [11, с. 274; 12, арк. 10 зв.; 25, с. 25].

Наступну сходинку в соціальній ієрархії займали бояринаші – середні та дрібні феодалі (нащадки представників нижчих чинів: полковнічелів, постельнічелів, вел-капітанів і вел-шатрарів), які проходили внутрішню службу. Безпосередню участь у державному управлінні приймало православне духовництво [30, с. 112–113]. Митрополити, архієпископи, єпископи, ігумени складали групу особистих радників господаря, без їх поради не приймалося жодного важливого для країни рішення.

До привілейованої групи жителів входили мазили та рупташі. «Мазил» у перекладі з турецької означає «відставний». Цей стан не був соціально однорідним. До нього могли увійти як молдавські господарі, яких на місцях заміщали новими, так й усі бояри, які пішли в відставку. За свідченнями голови Бессарабської Вченої археологічної комісії П. Г. Горе, це найменування не несло в собі принизливого статусу. До порад найбільш шанованих і авторитетних мазил прислухався Диван – вищий орган законодавчої та виконавчої влади в князівстві. Представники цього стану вносили до державної скарбниці лише «даджію» – десяту частину з урожаю хліба та сіна, яка стягувалася з них родинно. Аналогічний податок (але окремо кожен чоловік) сплачували рупташі – діти духовництва, які не отримали духовний сан [2, с. 3–6; 25, с. 213].

У регіоні проживала особлива соціальна категорія жителів – рупта-де-вістерія та рупта-де-камара. Вони походили від іноземних колоністів болгар і сербів, які займалися промисловістю та мали певні привілеї. Наприклад, не сплачували бір (подвірна подать) і земські повинності. Десятину, гоштину (збір з овець, бджільництва та скотарства) та вадрарит (платіж з виноградного вина) вносили нарівні з іншим оподаткованим населенням до Вістерії (державної скарбниці) або Камари (особистої казни господаря). Звідки власне й походить сама назва цих соціальних груп.

Основну масу населення складали селяни, які ще в XIV – XV ст. були поділені на дві категорії: державних і приватновласницьких. Останні виконували барщину та віддавали землевласнику десятину. Існував також невеликий розряд юридично вільних селян-общинників – резешів. Спочатку вони були землеробами, які володіли значними масивами землі, отриманими від молдавських господарів за службу. Ці ділянки переходили в спадок до наступних поколінь, внаслідок чого відбувалося їх поступове дроблення. Соціальний склад представників цієї верстви населення не був однорідним [5, с. 144; 25, с. 214; 4, с. 221].

Більшість селянства була представлена царанами (в перекладі з молдавської «цара» – земля) – де-юре особисто вільні землероби, де-факто залежні від господарів, землею яких користувалися (державна, поміщицька, монастирська та ін.). Цей стан юридично оформився в середині XVIII ст., коли колишні кріпаки (вечини) отримали особисту свободу. Для забезпечення боярських господарств робочими руками з їх числа обирали «тимчасових слуг» – скутельників і бреслашів, які виконували функції садівників, лісників, пастухів, чоботарів, мірошників й ін.). Їх кількість до початку XIX ст. лімітована не була.

Цигани з Молдавському князівстві складали не лише окрему етнічну категорію, а й соціальну. В середині XVI ст. за рішенням молдавського воєводи Петра частина з них перейшла у власність до бояр і монастирів. З середини XVII ст. циганське населення в країні було офіційно поділене на три групи: монастирські, боярські та державні [12, арк. 10–10 зв.; 32, с. 49].

Практично в перші роки після встановлення влади в Бессарабії царський уряд бере курс на уніфікацію її соціальної структури до загальноімперських норм. Першим кроком в даному напрямку було прийняття «Статуту утворення Бессарабської області» в квітні 1818 р. Цей законопроект офіційно закріпив відсутність кріпосного права в регіоні (у особистій залежності перебували лише кріпосні цигани та незначна кількість дворової прислуги). За бессарабськими боярами закріплювався статус спадкових дворян, за боярнашими – особистих. Нащадки останніх автоматично переходило до розряду мазилів. Бессарабське духовництво було зрівняне в правах з російським, зі збереженням своїх колишніх привілеїв, т. т. у власності монастирів і церков залишалися всі раніше отримані землі та кріпосні цигани.

В напівпривілейованому положенні залишалися мазили та рупташі, які підлягали тілесним покаранням виключно за вироком суду. До державної скарбниці вони зобов'язувалися вносити даджію, оброчні виплати, гоштину, вадрарит, погонорит, а також сплачувати земські повинності. Всі виплати з мазил стягувалися родинно, з рупташів – окремо з кожного повнолітнього чоловіка. Царани крім того сплачували бір (подвірна подать у розмірі 15 левів) й ряд додаткових виплат. За користування державною землею кожна родина зобов'язувалася вносити по 10 крб., холості чоловіки – ½ частину з вказаної суми. Царани, які проживали на землях приватних осіб, крім сплати всіх вищеперахованих податків відпрацьовували на користь

землевласника 12 урочних днів.

За умовами документу, державні цигани зобов'язувалися вносити до казни даджію та бір у розмірі 1,5 крб. сріблом. Через декілька років сума була збільшена до 2,2 крб., а з 1833 р. для них була введена земська повинність. Грошові внески за кріпосних циган здійснювали їх господарі [29, с. 16–21].

В кінці лютого 1828 р. у світ вийшла «Постанова для управління Бессарабською областю». Цей законопроект остаточно закріпив за місцевим нобілітетом статус російського дворянства. Соціальна структура населення залишалася незмінною. Зазначимо, що міщанство та купецтво, як в даному положенні, так і в «Статуті утворення Бессарабської області» 1818 р. виділялися в окремі станові категорії населення [16, с. 198]. Хоча як свідчать документальні джерела, розподілу городян у бессарабських містах на купців і міщан до початку 30-х рр. XIX ст. не існувало. Це пояснюється тим, що всі жителі регіону отримали від урядових кіл Росії право вільної торгівлі, т. т. мали можливість вести комерційні справи без припису в гільдії. Ситуація змінюється в вересні 1830 р., коли Бессарабська область була офіційно зарахована до числа пільгових губерній Російської імперії, а на її території розповсюджувався загальноросійський гільдійський устрій (офіційно з 1 січня 1831 р.).

Для стимулювання розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі, а також збільшення контингенту купецького стану в регіоні бессарабським купцям була надана десятилітня пільга на внесення гільдійських повинностей. Вона передбачала в перші п'ять років повне звільнення від гільдійських виплат. У наступні три роки купці зобов'язувалися вносити $\frac{1}{4}$ частину з закріпленої в законодавстві суми, в останні два – половину. Аналогічні пільги отримали російські купці, які мешкали в краї й до виходу в світ даного закону встигли приписатися до бессарабського купецтва. А також селяни, які мали торговельні свідоцтва та іноземні купці, які поселилися на бессарабських землях або виявили таке бажання впродовж наступних десяти років, прийняли російське підданство та не були приписані в гільдії по інших російських містах (за винятком євреїв-іноземців, яким селитися в Росії заборонялося). З інших іноземних купців, у тому числі й російських, стягувався «оклад податей, призначених для кожної гільдії в гільдійських постановках і в найвищих указах 11 липня 1826 р., 21 грудня 1827 р.». У подальшому, відповідно до умов урядового положення 12 липня 1835 р. [21, с. 72–73; 8, арк. 8, 25].

Міщани сплачували обов'язковий посімейний податок – бір, виконували земські та натуральні повинності. Для прикладу, в 1824 р. розмір біру для однієї родини в Аккермані в середньому складав приблизно 12,1 крб., земських повинностей – 4,4 крб. [7, арк. 5–6]. Єврейська громада в містах вносила додатково ще два непрямі податки – свічковий та коробковий. Перший, передбачав сплату за кожну релігійну ритуальну свічку, запалену на кануни великих свят або по суботах. Другий, представляв собою платню за кошерне м'ясо. Вносили з кожної вбитої худоби, птиці, а також з продажу їх туш. Цей збір також включав у себе відсотки з доходів від: а) торгівлі; б) від отриманих грошей за віддання в оренду торговельних лавок, ломбардів тощо; в) шиття єврейського одягу; г) шинків, трактирів, бань; д) майна померлих [14, с. 481–482].

Упродовж усього досліджуваного періоду в Бессарабській області відбуваються суттєві зміни в соціальному складі селянства. Після включення 35 поселень Буджаку та 9 селищ Хотинського повіту в 1812 р. до казенного відомства в регіоні з'являється категорія державних селян [5, с. 141]. До їх складу входили представники різних соціальних прошарків. За офіційними даними на 1837 р., близько 8% з них складали селяни-переселенці з російських і українських губерній, 1,8% – відставні солдати, солдатські вдови, різночинці, купці, міщани, 1,4% – поселені цигани, 0,3% – євреї, 0,3% – мазили та 0,01% – рупташі [6, с. 198].

До 1815 р. як і всі жителі регіону державні селяни відбували лише державні повинності. З 1818 р. вносили наступні податки: а) бір у розмірі 15 левів з родини (1 крб. асигнаціями = 1,4–1,5 лева). Мазили та рупташі сплачували даджію (14–15 левів); б) гоштинну – 13 аспр з кожної вівці (6 аспр = 1 коп. сріблом); в) десятину з бджільництва та за кожну свиню по 8 пар (10 пар – 1,4 коп. сріблом); г) понагорит – 1,5 лева з погону тютюну. Додатково платили по одному голландському червону з кожної сім'ї (з холостих і вдів стягувалася половина суми), вносили гроші за випас худоби на державних пасовиськах, а також віддавали десяту частину урожаю.

За рішенням Комітету Міністрів з початку 1825 р. для жителів казенних сіл були введені два основні податки: а) бір – 10 крб. ас. з родини щорічно (або даджія для мазил і рупташів – 9 крб. 35 коп.); б) оброчні виплати – 23 крб. 50 коп. ас. з родини та по 5 крб. 70 коп. ас. з холостих чоловіків і вдів. Стягувалися також земські повинності (їх розмір залежав від податкової розкладки) та по 2 крб. 40 коп. на суспільні потреби. Загальна сума виплат була розрахована на родину, що володіє 30 дес. землі й має достатню кількість худоби для її обробітку. Необхідно відмітити, що в 1837 р. одна сім'я державних селян володіла земельним наділом у 6–10 дес. (у Хотинському повіті – 1–2 дес. на рев'язку душу) [3, с. 213, 216–217]. Отже, ці податки були несумірні з матеріальною спроможністю останніх.

З появою у Бессарабії перших німецьких вихідців у 1814 р. тут виникає нова група сільського населення – іноземні колоністи. При поселенні німці отримали значні преференції: звільнялися на 10 років від сплати всіх податків і виконання земських повинностей (за винятком виплат бессарабському відкупщику), не підлягали рекрутуванню та військовому постою (лише в момент переходу через поселення російських солдат, зобов'язувалися надавати останнім притулок). Кожна сім'я отримала 60 дес. землі у вічне спадкове володіння, релігійну свободу та державну суду на облаштування [19, с. 748–749].

За умовами урядової постанови «Про поселення в Бессарабській області болгар й інших задунайських переселенців» 29 грудня 1819 р. до розряду іноземних колоністів увійшли «задунайські переселенці», більшість з яких складали болгары та гагаузи. В залежності від часу появи на бессарабських землях вони звільнялися від сплати державних податків строком від 3 до 7 років. З 1820 р. зобов'язувалися вносити до державної скарбниці щорічно по 70 левів з кожної родини [20, с. 517–519]. За рішенням міністра внутрішніх справ В. Кочубея від 29 грудня 1820 р. колоністи отримали право купувати землю для ведення господарства, а також вільно

записуватися в цехи та гільдії. Звільнялися від військового постю, крім часу переходу через їх селища російських військ. В подальшому німецькі та болгарські колоністи повинні були поповнити ряди державних селян [28, с. 30–33].

Після закінчення пільгових років німецькі поселенці сплачували державні податки в розмірі 9 крб. 58 коп. сріблом з родини, вносили оброк (поземельний збір) – 4,5 коп. за дес., державні повинності – 63 коп., губернські повинності – 26 $\frac{3}{4}$ коп., гроші на утримання колоністського управління – 24 коп. з ревізької душі. Додатково з них стягувалася державна позика – щорічно по 7 крб. 15 коп. з сім'ї. Оброк вносили колоністи, які володіли земельною ділянкою, подушний податок – безземельні працездатні чоловіки віком від 15 до 60 років. Із натуральних повинностей виконували дорожню, пожежну, надавали вози тощо [6, с. 458; 1, с. 37–41]. З кінця 30-х рр. XIX ст. розмір поземельних зборів для жителів болгарських колоній складав 22 коп. сріблом за 1 дес. землі й 11 коп. сріблом за понаднормову землю. В кінці досліджуваного періоду ця сума була збільшена до 25,5 коп. сріблом і до 11,9 коп. сріблом відповідно. Земська повинність до 1845 р. входила до загальної суми поземельного податку. З середини 40-х до початку 50-х рр. XIX ст. болгарські колоністи вносили по 27 коп. сріблом з родини на утримання земської поліції [33, с. 55; 6, с. 262–263]. Суспільні повинності відбували на основі інструкції 1829 р. Документ передбачав: утримання тимчасового військового постю, надання возів для перевезення, супроводження арештантів, виконання суспільних робіт, постачання зерна для продовольчих магазинів [9, арк. 2–3 зв., 6 зв.–7].

Особливий контингент сільського населення в Бессарабії складали козаки Дунайського війська (утворене в 1828 р.). Основою його формування виступали колишні усть-дунайські та задунайські козаки. Основні права та обов'язки цієї категорії населення краю були остаточно визначені лише на початку 40-х рр. XIX ст. У 1817 р. усть-дунайські козаки були зараховані до складу державних селян й вносили аналогічні з ними податки та повинності. Задунайським козакам були надані права іноземних колоністів з обов'язковою умовою оселення в колоністських округах. Більшість з них навідріз відмовлялися від цього поселення й відстоювала ідею козацьких вільностей, яку російські урядові кола не поспішали реалізовувати. Лише небезпека розгортання наступного російсько-турецького конфлікту змусила царизм переглянути свою політику щодо козацького населення. В 1827 р. задунайці були звільнені від сплати податків і повинностей на 10 років. Поселення в колоніях здійснювалося за власним бажанням. Аналогічну пільгу, але на 3 роки отримали усть-дунайці [1, с. 44].

Після затвердження «Положення про Дунайське військо» 13 грудня 1844 р. козаки повністю звільнялися від сплати державних податків (за винятком внесення грошей на утримання військового училища). Поряд з тим виконували ряд повинностей: ремонтували мости та дороги, несли військовий постій, супроводжували арештантів, надавали вози для перевезення, відбували земські повинності. А найголовніше несли військову службу, загальний строк якої складав 30 років (25 – польова та 5 – внутрішня). Вони також зобов'язувалися відбувати кордонну варту на островах Лета та Четаль, поставляти команди для служби на лівому березі Дунаю, утримувати караули на Георгіївському острові та Бессарабському соляному управлінні, слідкувати за порядком у Одесі, Аккермані, Херсоні та Херсонському повіті, а також надавати в разі необхідності додаткові військові полки [15, с. 5, 11–12, 74].

В результаті урядової політики в середині 30-х рр. XIX ст. у Бессарабії з'являється нова категорія селянства – євреї-землероби. Спочатку, згідно з «Височайше затвердженою постановою про євреїв» 1835 р., вони звільнялися на 25 років від сплати державних податків, на 10 років від земських виплат і в залежності від поселеної громади на 25 або 50 років від несення рекрутчини [23, с. 365]. За умовами «Височайше затвердженої постанови про євреїв-землеробів» 1844 р. ця пільга була суттєво скорчена. Відтепер, представники даної групи жителів звільнялися від державних податків на 10 і 25 років від рекрутського постю [24, с. 597]. В подальшому для них передбачалося введення подвійної податі та поземельних виплат [4, с. 526].

Соціально-економічне гноблення царан землевласниками зумовило їх масовий вихід з приватновласницьких на державні землі. В результаті чого в краї виникає соціальна категорія населення – «царани на казенних землях». Для припинення масово хвилювання серед царан, а також під виглядом врегулювання їх відносин з поміщиками російська адміністрація в 1834 р. затверджує «Положення про царан або вільних хліборобів Бессарабської області». Документ передбачав укладання між сторонами договору строком від 3 до 20 років з визначенням розміру надільної землі та повинностей. Перехід на державні землі категорично заборонявся. Замість шістьох податків вносилося два – бір і суспільні збори. Загальна сума яких сягала 4,9 крб. сріблом. Додатково віддавали десяту частину з урожаю, розмір «уроків» залишався незмінним [22, с. 75–77, 79–80].

В 1846 р. царизм затверджує «Нормальний контракт», який значно погіршив становище царан. Відтепер, земельний наділ для них був зменшений з 8–27 га до 4–13,5 га. В той час кількість урочних днів зросла з 12 до 28. Крім того поселенці зобов'язувалися привозити поміщику щорічно по 2 вози дров, надавати підводи та волів для різних перевезень, приймати участь у ремонті господарських приміщень (4 дні), давати десятину з урожаю [17, с. 404–410]. Отже, залежність царан від землевласників посилюється.

Основні права та обов'язки царан, які жили на державних землях були офіційно визначені в урядовому положенні 23 квітня 1840 р. На думку молдавського дослідника А. І. Анцупова, саме цей документ юридично оформив існування даної категорії населення в регіоні [1, с. 21]. Згідно з законопроектом, царанське населення, яке поселилося на казенних землях до проголошення «Положення про царан» 1834 р. було зрівняне в оподаткуванні з державними селянами. Для всіх інших бажаних здійснити такий перехід необхідно було отримати дозвіл місцевого начальства, а потім внести річну суму податків [13, с. 300–301]. Зрозуміло, що виконати ці умови могли лише більш заможні хлібороби.

В офіційній тогочасній статистиці резешів часто приписували до загальної маси царан, рідше –

мазилів. Це обумовлено тим, що вказана категорія населення не являла собою однорідної маси й поділялася на декілька груп: реземів-пармаків (володіли найменшими земельними ділянками), резешів-однодворців (найзаможніша група) і резешів-царан (входили особи, які розорилися або втратили свої землі). Резеське населення сплачувало державні податки та земські повинності. Найбільші розміри податків вносили резеші-однодворці. Їх розмір у 1824 р. складав 4 крб. 80 коп., у 1836 р. – 10 крб. 70 коп. Для інших ця сума спочатку сягала 4 крб. 10 коп., у подальшому – 4 крб. 80 коп. [3, с. 180–181, 189].

У 1847 р. царський уряд затвердив положення «Про права станів жителів Бессарабської області», яке наблизило соціальну структуру населення краю до загальноросійських стандартів. Документ зберігав за місцевою аристократією статус дворян. За умови вступу на державну службу пізніше 22-річного віку нащадки боярналих переходили в мазильське звання. В свою чергу, мазили та рупташі були зараховані до стану російських однодворців (в літературі зустрічаються під назвою «бессарабські однодворці»). Законопроект офіційно поділив мазилів на дві категорії: проживаючих на приватновласницьких і казенних землях. Особи, що входили до першої групи звільнялися від земських повинностей. Взамін того виконували державні доручення. Сплачували даждію в розмірі 2 крб. 67 коп. сріблом і оброчні – 60 коп. сріблом. Мазильське населення, що проживало на державних землях зобов'язувалося відбувати всі суспільні повинності за розпорядженням сільської громади та виконувати доручення місцевої влади. Сплата оброчного податку була для них значно вищою – 6 крб. 72 коп. сріблом. З них також стягувалася частина з урожаю зернових в запасні продовольчі магазини та гроші на протипожежний інвентар. Особи, які ухилилися від своєчасного внесення податків переходили до розряду царан. Аналогічні права з мазилами отримали рупташі. Рупта-де-вістерія та рупта-де-камара вносили такі ж податки, однак не звільнялися від земської повинності. В подальші роки їх нащадки, в залежності від місця проживання, повинні були увійти до стану царан або міських жителів, сплачуючи відповідні збори. Законопроект зберігав за царанами особисту свободу. Сума біру для них сягала 2 крб. 86 коп., оброчних виплат: для тих, хто проживав на казенних землях – 6 крб. 72 коп., на приватновласницьких – 60 коп. з кожної родини. Було вирішене питання відносно скутельників і бреслашів. Відтепер, поміщик мав право набирати з царан тимчасових слуг (пастухів, лісничих, пасічників й ін.) лише за двосторонньою згодою з сільською громадою.

Кріпосні цигани, особиста залежність яких юридично підтверджена не була отримали можливість перейти в міщанство або в ряди козаків Дунайського війська. Для боротьби з бродяжництвом циганського населення царизм зменшує для поміщиків суму внесків з поселених осіб до 30 коп. сріблом. За кочових циган розмір

ВИСНОВКИ

Упродовж першої половини XIX ст. соціальна структура населення Бессарабії зазнала значних трансформацій і була наближена до російської системи станової організації суспільства. Місцева аристократія отримала статус російського дворянства, мазили та рупташі перейшли в звання однодворців. Поступово змінюється соціальний склад городян – з'являється стан міщан і купців. У регіоні зберігаються характерні для Молдавського князівства сільські верстви населення – царани, резеші, державні та кріпосні цигани й виникають нові – «царани на казенних землях», державні селяни, іноземні колоністи, козаки Дунайського війська, євреї-землероби. Система оподаткування в Бессарабії мала певну специфіку – вид і розмір податків напряду залежав від соціальної приналежності особи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анцупов И. А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812–1870 гг.) / Анцупов И. А. – Кишинёв : Штица, 1978. – 305 с.
2. Горе П. Г. Историческая записка об однодворцах (мазылах) Бессарабской губернии / П. Г. Горе. – Кишинев : тип. А. С. Суворина, 1908. – 32 с.
3. Гросул Я. С. Крестьянство Бессарабии (1812–1861 гг.) / Гросул Я. С. – Кишинев : Госиздат Молдавии, 1956. – 398 с.
4. Защук А. И. Материалы для географии и статистики России, составленные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область / А. И. Защук. – СПб : типография Товарищества «Общественная польза», 1862. – 552 с.
5. Зеленчук В. С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. / Зеленчук В. С. – Кишинев : Штиинца, 1979. – 287 с.
6. История Молдавии (документы и материалы) / [гл. ред. Я. С. Гросул]. – Кишинев : ЦК Молдавии, 1969. – Т. III (часть II) : Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812–1861 гг.). – 1969. – 691 с.
7. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА), ф. 1. Аккерманская городская дума, оп. 1, спр. 353. О взыскании казенных податей и земских повинностей с жителей всех сословии 18 червня 1827 р. – лютий 1828 р., 120 арк.
8. КУІА, ф. 56, оп. 1, спр.189. Предписание Бессарабского областного правления, Измаильского градоначальника об уплате гильдийской подати и приобретении свидетельств на право торговли, лютий 1832 р. – січень 1836 р., 66 арк.
9. КУІА, ф. 93. Сельский приказ колонии Болград, оп. 1, спр. 6. Инструкция о порядке отбывания общественных повинностей болгарскими колониями, 31 травня 1829 р., 9 арк.
10. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX ст.) : в 2 т. / Н. Б. Миронов. – [3-е издание]. – СПб : Дмитрий Буланин, 2003. – 548+583 с.

11. Накко А. Очерк гражданского управления в Бессарабии, Молдавии и Валахии во время российско-турецкой войны 1806–1812 гг. / А. Накко // Записки одесского общества истории и древностей. – 1879. – Т. IX. – С. 269–310.
12. Національний архів республіки Молдова, ф. 2. Канцелярія Бессарбського губернатора, оп. 1., спр. 2188. Переписка с областным предводителем дворянства о вознаграждении бессарабских дворян за отмену права иметь skutельников и браслашей, 14 лютого 1835 р. – 13 січня 1837 р., 22 арк.
13. Полное собрание законов Российской империи (далі ПСЗ) – Спб. : типография 2-го Отделения Собственное ЕИВ Канцелярии. – № 13411 : О царанах, водворившихся на казенных землях Бессарабской области // ПСЗ. – Т. XV (собрание II). – 23 квітня 1840. – С. 300–301.
14. Полный хронологический сборник о евреях (далі ПХЗПЄ), № 407 : Высочайше утвержденное положение о коробочном сборе с евреев // ПХЗПЄ. – 25 октября 1839. – С. 480–486.
15. Положение о Дунайском казачьем войске. – Спб. : Типография Департамента Военных Поселений, 1845. – 108 с.
16. ПСЗ, № 1834 : Высочайше утвержденное учреждение для управления Бессарабской областью // ПСЗ. – Т. III (собрание II). – 29 февраля 1828. – С. 197–204 .
17. ПСЗ, № 19881 : Высочайше утвержденные правила, определяющие взаимные обязанности Бессарабских владельцев земель и живущих оных царанах, когда между ними не заключено добровольных соглашений // ПСЗ. – Т. XXI (собрание II). – 27 мая 1846. – С. 404–410.
18. ПСЗ, № 20987 : О правах состояний жителей Бессарабской области // ПСЗ. – Т. XXII (собрание II). – 10 марта 1847. – С. 190–197.
19. ПСЗ, № 27.029 : О поселении вновь выходящих в Бессарабию колонистов // ПСЗ. – Т. XXXIV (собрание I). – 28 августа 1817. – С. 747–749.
20. ПСЗ, № 28.054 : О поселении в Бессарабской области болгар и других задунайских переселенцев, с присовокуплением ведомости округам назначаемых для поселения их // ПСЗ. – Т. XXXVI (собрание I). – 29 декабря 1819. – С. 517–520.
21. ПСЗ, № 3952 : О льготе, предоставленной купцам Бессарабской области, поселившимся там, или желающим поселиться // ПСЗ. – Т. V (собрание II). – 26 сентября 1830. – С. 72–73.
22. ПСЗ, № 6739 : Положение о царанах или свободных хлебопашцах Бессарабской области // ПСЗ. – Т. IX (собрание II). – 24 января 1834. – С. 75–81.
23. ПХЗПЄ, № 304 : Высочайше утвержденное положение о евреях // ПХЗПЄ. – 13 апреля 1835. – С. 359–376.
24. ПХЗПЄ, № 512 : Высочайше утвержденное положение о евреях-земледельцах // ПХЗПЄ. – 26 декабря 1844. – С. 594–603.
25. Свињин П. Статистика. Описание Бессарабской области / П. Свињин // ЗООИД. –1867. – Вып. 6. – С. 175–320.
26. Свод законов Российской империи. Т. 11 (часть II). – Спб. : Типография второго отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1857. – 1239 с.
27. Свод законов Российской империи. Т. 9. – Спб. : Типография второго отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1857. – 477 с. (+89 с.).
28. Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Статистический очерк / Аппалон Александрович Скальковский. – Одесса: типография Т. Неймана и Ко., 1848. – 156 с.
29. Устав образования Бессарабской области. – Спб., 1818. – 218 с.
30. Циганенко Л. Ф. Дворянство Бессарабской губернии: территориальные, историко-правовые и социальные особенности становления (первая половина XIX ст.) / Л. Ф. Циганенко // Analele Universităţii «Dunărea de Jos». – Т. V. – 2006. – С. 111–120.
31. Циганенко Л. Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XVIII ст. – 1917 р.) / Циганенко Л. Ф. – Ізмаїл : СМІЛ, 2010. – 382 с.
32. Циганенко Л. Ф. Цигани Бессарабії / Л. Ф. Циганенко // Гілея : науковий вісник. – 2011. – Вип. 50 (№ 8). – С. 48–53.
33. Ярмоленко М. И. Расселение и обустройство гагаузов в Бессарабии (XIX – нач. XX ст.) : дис. кандидата ист. наук : 07.00.05 / Мария Ивановна Ярмоленко. – К., 2001. – 227 с.